

корекційно–реабілітаційної роботи допомогла розлученим жінкам, з проявами депресивного стану різної форми. Вона істотно впливає на поліпшення емоційного стану цих жінок, знімає напругу, підвищує самооцінку, спонукає оптимістично дивитися на світ та дає можливість активно будувати своє подальше життя, творчо та результативно працювати.

Висновки. На основі даних проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- у розлучених жінок–вихователів у віці 20–35 років велика імовірність виникнення та розвитку депресивного стану як у період самого процесу розлучення, так і у найближчий час після нього;

- депресивний стан жінки негативно відбивається не лише безпосередньо на ній самій, але і на тих, з ким їй приходиться спілкуватися: вихованцях, колегах, близьких та друзях;

- порівняльний аналіз результатів констатуючого та контрольного обстеження, дає підстави вважати, що розроблений і використаний нами комплекс вправ та інших форм корекційного впливу, дозволяє боротись з депресивними проявами;

- важливою умовою ефективного надання психологічної допомоги розлученим та покинутим жінкам є своєчасність початку її проведення: чим раніше цій категорії жінок почати надавати психологічну допомогу, тим швидше та легше жінка зможе подолати гнітючий стан, емоційну нестабільність та уникнути закріплення деяких ознак депресивних проявів і переходу депресії у важку форму.

Література

1. Абабков В.А. Психологические проблемы депрессивных состояний. – М., 1998.
2. Бек А., Раш А. Когнитивная терапия депрессии. – СПб., 2003.
3. Изард Э. Психология эмоций. – М., 2000.
4. Ковалев С.В. Психология современной семьи. – М., 1998.
5. Мак–Каллоу Дж. Лечение хронической депрессии. – СПб., 2004.
6. Покрасс М.Л. Активная депрессия. Добрая сила тоски. – Самара, 2001.
7. Семиченко В.А. Психические состояния. – К., 1998.
8. Синицкий В.Н. Депрессивные состояния. Патологическая характеристика, клиника, лечение, профилактика. – К., 1986.
9. Япко М. Помоги себе сам. Депрессия: Пер. с англ. – М., 1996.

Лупаренко С.

ПРОБЛЕМА ЗАСОБІВ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Дана стаття присвячена аналізу засобів розвитку пізнавальної активності учнів. Визначаються підходи до розуміння сутності „засіб навчання”; розкриваються особливості засобів розвитку пізнавальної активності, а саме: зміст навчального матеріалу, форми організації

навчання дітей, методи навчання та окремі їх прийоми, методи контролю навчально-пізнавальної діяльності, сприятливий мікроклімат навчального процесу.

Ключові слова: засіб, розвиток, активність, учень.

Вступ. Проблема розвитку пізнавальної активності завжди була і залишається однією з найактуальніших педагогічних проблем, оскільки активність у навчанні відкриває розум і серце дитини для благотворного впливу науки.

На сучасному етапі розвитку освіти проблема пізнавальної активності учнів потребує переосмислення з урахуванням нових завдань шкільної освіти, спрямованих на виховання в зростаючому поколінні здібностей до пізнавальної діяльності, постійного та активного накопичення знань.

Цікавим у даній площині є виокремлення та аналіз засобів розвитку пізнавальної активності учнів, визначення особливостей цих засобів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що питанням пізнавальної активності учнів займалось багато вчених, зокрема, Л.Аристова, В.Лозова, П.Підкасистий, І.Харламов, Т.Шамова, Г.Щукіна та інші, певні аспекти проблеми засобів розвитку пізнавальної активності досліджували М.Антонюк, Л.Лісіна, Н.Лобко-Лобановська, В.Лозова, О.Неліна та інші.

Дане дослідження є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди.

Формування цілей роботи. Метою даної статті є визначення та аналіз засобів розвитку пізнавальної активності школярів.

Результати дослідження. Пізнавальна активність – це риса особистості, що формується у процесі пізнавальної діяльності, характеризується прагненням до пізнання, самостійної діяльності, розумовим напруженням, вибором найбільш оптимальних способів для досягнення цілей пізнання і виявленням морально-вольових якостей школяра [3].

Аналіз літератури свідчить, що поняття “засіб навчання” та „засіб розвитку пізнавальної активності”, то вони розглядаються у вузькому і широкому розумінні. У вузькому розумінні (Ю.Бабанський, Н.Мойсеюк, В.Онищук, М.Скаткін, М.Фіцула та інші) засоби навчання – це матеріальні об’єкти та знаряддя діяльності. А в широкому розумінні (В.Краєвський, І.Лернер, В.Лозова, Б.Наумов та інші) – мова йде про весь процес навчання.

У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися другого погляду на поняття „засіб навчання”.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що засіб розвитку пізнавальної активності – це певний компонент педагогічного процесу, реалізація якого в навчанні сприяє формуванню позитивного ставлення учнів до процесу пізнання, що визначається їх ініціативністю, самостійністю, пізнавальними інтересами.

Отже, з метою розвитку в школярів активності у процесі засвоєння знань, інтересу до оволодіння новим матеріалом педагогами використовуються такі засоби розвитку пізнавальної активності: зміст навчального матеріалу, форми організації навчання, методи навчання та окремі їх прийоми, методи контролю навчально–пізнавальної діяльності, сприятливий мікроклімат навчального процесу.

Зміст навчального матеріалу. Зміст навчального матеріалу повинен відповідати потребам дитини та її можливостям, сприяти її вільному розвитку. Кращому засвоєнню навчального матеріалу сприяють такі заходи:

– *використання якісної цікавої інформації.* Цікаві повідомлення збуджують допитливу думку дитини, спонукають її мислити, розвивають активність та інтерес до оволодіння знаннями;

– *використання гумористичного матеріалу.* Кумедний матеріал поживляє атмосферу занять, сприяє підвищенню зацікавленості в навчанні та кращому засвоєнню матеріалу, оскільки викликає в дитини позитивні емоції;

– *використання фактів, пов'язаних із закономірностями, з розкриттям причин явищ:* дослідження закономірностей фактів, явищ; поступове розумове поглиблення у знаннях, унаслідок якого учень кожного разу, повертаючись до вивченого раніше, бачить у фактах щось нове, аналізує їхні нові сторони;

– *наявність нового* як у змісті матеріалу, що вивчається, так і в самому підході до його розгляду. Нове в навчальному матеріалі має подаватися на основі старого, уже знайомого. Сполучання нової і старої інформації сприяє формуванню позитивної мотивації учнів та активному засвоєнню знань.

Форми організації навчання дітей. Для розвитку пізнавальної активності молодших школярів важливим є *застосування різних форм* організації навчальної діяльності (індивідуальної, групової та фронтальної) та їх чергування.

Головною перевагою *індивідуальної форми* навчання є те, що вона повністю індивідуалізує зміст, методи і темпи навчальної діяльності дитини; дозволяє своєчасно вносити необхідні корекції. Недоліком є й те, що у процесі індивідуального навчання учень обмежено взаємодіє зі своїми однолітками, що негативно впливає на розвиток комунікативних умінь, процес соціалізації [4].

Колективні форми організації навчальної діяльності також є ефективними в початковій школі, оскільки задовольняють велику потребу школярів у спілкуванні.

Групові форми роботи мають такі позитивні риси [4]: забезпечення послідовного, систематичного вивчення матеріалу, зміна занять, можливість використання різних прийомів навчально–пізнавальної діяльності, сприятливі передумови для спільної діяльності. Особливо ефективною ця форма організації навчання є тоді, коли впроваджується

його диференціація, яка дозволяє враховувати відмінності у здібностях, рівнях розумового розвитку, способах діяльності учнів, різний характер інтересу до предмету, навчання.

З метою формування відповідального ставлення учнів до процесу пізнання, глибокого усвідомлення матеріалу, розвитку вмінь спілкування застосовуються вправи на самоперевірку та взаємонавчання. При взаємонавчанні підвищується пізнавальна активність і творча самостійність учнів, вони одержують більше задоволення від занять, змінюється характер їх взаємин.

Підвищенню інтересу школярів до занять, розвитку їхньої творчої активності може сприяти проведення *нестандартних уроків*. Найпоширенішими типами нетрадиційних занять є [5]: прес–конференції, заняття типу КВК, театралізовані заняття, заняття–есе, заняття–взаємні заліки, конкурси, заняття–суди, заняття–концерти, заняття – “мозкова атака”, заняття – “брейн–рінг”, заняття–екскурсії, заняття–заочні мандрівки тощо.

Інтерес до навчання зберігається там, де існує поєднання шкільної та *домашньої самостійної роботи* учнів. Щоб підтримувати і зберігати в учнів інтерес до навчання, необхідно привчати їх до домашньої самостійної роботи, правильно організовувати і контролювати роботу учнів у школі та вдома.

Виключно сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності, самостійності школярів створює *позаурочна діяльність* [2], оскільки вона спирається на принцип добровільності у виборі учнем виду діяльності; дитина включається в ситуації, які дозволяють їй самовиразитися, творчо виявити себе.

Методи навчання та окремі їх прийоми. Серед методів та прийомів навчання, що сприяють розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів, виділяють такі:

Наочні методи. Наочність передбачає вивчення матеріалу на основі живого й безпосереднього сприймання учнями явищ, процесів, способів дій або їхніх зображень. Образ об’єкта, що сприймається, є наочним лише тоді, коли дитина аналізує та осмислює об’єкт, співвідносить його зі знаннями, які вона вже має. Використання наочності в полегшує навчально–пізнавальну діяльність учнів, допомагає їм сприймати предмет, що вивчається, у його різноманітті, покращує запам’ятовування, підвищує увагу та інтерес учнів, сприяє їх розумовому розвитку і формуванню мотивації пізнання навколишньої дійсності.

Практичні методи – такі, як творчі завдання і вправи, самостійна робота (з книгою та із зошитом з друкованою основою) тощо.

Найбільш суттєвим шляхом розвитку творчих можливостей особистості є використання в роботі творчих завдань: образотворчих, музичних, словесних, математичних, комбінованих тощо. Для розвитку в учнів уміння діяти творчо особливе значення має введення естетичних

елементів у навчання, оскільки, відтворюючи життя, мистецтво робить його більш доступним дитині [1, с. 91].

Творча активність учня в різних видах діяльності має вияв у пошуках нового, у ступені переробки зразків, в оригінальності способів діяльності, у вмінні бачити нове завдання у звичайному. У розвитку творчої активності велике значення має поєднання розумової, пізнавальної діяльності з діяльністю практичною.

Важливе значення для підвищення інтересу учнів в навчанні має самостійна робота – робота з книгою, зошитом з друкованою основою тощо.

Самостійна робота із книгою дозволяє індивідуалізувати навчання (учень має можливість багаторазово обробити та осмислити навчальний матеріал у доступному для нього темпі та у зручний час), ефективно розвивати у школярів мисленнєві дії (учень учиться виділяти з прочитаного головне, аналізувати матеріал, складати схеми або конспект) та формувати навички самоконтролю.

Використання робочого зошиту з друкованою основою має певні переваги, а саме: ефективно подається навчальний матеріал, є результат засвоєння знань, умінь та навичок, організується самостійна робота учнів.

Словесні методи. Серед них особливе значення має розповідь учителя, бо для школярів пізнання відбувається зазвичай у процесі спілкування з учителем.

Ігри є важливою ланкою, що може поєднати духовне і природне, сприяти формуванню людської особистості.

Основою ігрових технологій є педагогічна система, яка включає рівневу диференціацію та активізацію пізнавальної діяльності учнів із застосуванням відповідних ігор. Ігри забезпечують необхідний зв'язок між іншими засобами розвитку пізнавальної активності школярів та передбачають поступове і постійне ускладнення діяльності з переведенням її на вищі рівні реалізації – від виконавської до творчої.

Багато психологів та педагогів надають великого значення грі для інтелектуального розвитку школяра, оскільки в ході гри виникають такі комбінації матеріалу і така орієнтація в його властивостях, які можуть привести до подальшого використання цього матеріалу як знаряддя при розв'язанні завдань. Також ігрова діяльність сприяє розвитку комунікативних умінь і навичок, виробленню тактики поведінки школярів, розвитку вміння переносити функції, способи дій з одного предмету на інший, що має вирішальне значення для наочно-образного мислення.

Дискусії, колективні обговорення питань, що постають у ході вивчення навчального матеріалу, вільних бесідах, присвячених поточним подіям життя країни, школи, класу, створюють сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності школярів. Ситуація протилежних думок, суперечки мимоволі привертають увагу учнів до теми. На цій основі виникає більший інтерес як до теми, так і до процесу учіння [4, с. 317].

Дискусії, обговорення покликані не лише дати учням нові знання, але й створити емоційно насичену атмосферу, яка б сприяла глибокому проникненню їх в істину, отриманню від цього позитивних емоцій. Під час дискусії учні взаємно збагачуються навчальною інформацією.

Створення в навчанні *ситуацій вибору, ситуацій успіху* та ін. Ситуація вибору передбачає, що дитині дозволяється обирати між різними речами і розрізняти їх самостійно, інколи вказуючи їй шлях, а інколи дозволяючи дитині самій відшукати його, самостійно вирішити завдання. Учителю слід знати індивідуальний стиль кожного учня, привести у відповідність важкість завдання з можливостями дитини, і в разі потреби допомогти виробити власний, відповідний психологічним особливостям учня, стиль навчальної діяльності.

Суть методу створення ситуацій успіху полягає в тому, що вчитель надає учневі допомогу доти, поки він наздожене однокласників і отримає першу гарну оцінку, яка піднімає настрій, пробуджує усвідомлення власних можливостей і на цій основі прагнення закріпити успіх. Уважно спостерігаючи за навчальною діяльністю кожного учня, учитель може своєчасно прийти на допомогу тому, кому вона потрібна.

Особливе значення для розвитку пізнавальної активності учнів має правильне поєднання важких і легких вправ і завдань, праці та відпочинку (чим менший вік дітей, тим частіше необхідно змінювати види роботи). Учитель, спостерігаючи за школярами на уроці, повинен правильно обирати час, коли треба змінити вид діяльності чи дати дітям деякий відпочинок, що сприяє якісному запам'ятовуванню матеріалу, більш активному та свідомому навчанню.

Методи контролю навчально–пізнавальної діяльності. До сучасної системи оцінювання навчальних досягнень учнів висуваються значні вимоги. Особливо важливо на самому початку навчання не придушити оцінками активність, ініціативу, інтерес учнів до процесу пізнання. Оцінки мають спонукати учнів до навчання, тому у шкільному віці важливо підтримувати всі, навіть маленькі, потяги учнів до пізнання.

Сприятливий мікроклімат навчального процесу. Серед основних завдань, що постають перед учителем і школою, є формування в учнів стійкої позитивної мотивації навчальної діяльності, атмосфери доброзичливості та взаємоповаги на уроці, бо навчання тільки тоді дає бажаний результат, коли воно відбувається в атмосфері добра та поваги до інших. Емоції та почуття, які актуалізуються в навчальному процесі, не лише стимулюють пізнавальну активність та регулюють навчальні дії, але й помітно впливають на зміст засвоєного матеріалу, повноту його розуміння та тривалість збереження в пам'яті.

Очевидно, що у створенні сприятливої психоемоційної атмосфери, а також в організації ефективного процесу розвитку пізнавальної активності в цілому, особливу роль відіграє особистість педагога, його ставлення до учнів і до навчального предмету, його ерудиція, майстерність викладання.

Висновки. Таким чином, існує безліч засобів розвитку пізнавальної активності, які варто знати і використовувати вчителями з метою посилення інтересу учнів до навчання, формування їхньої самостійності та ініціативності, розвитку їхніх бажань та вмінь навчатися впродовж усього життя.

Література

1. Вікторенко І. Формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі організації їхнього спілкування з батьками: дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Вікторенко Ірина Леонідівна. – Слов'янськ, 2002. – 180 с.
2. Киричук О. Виховання в учнів інтересу до навчання. – К.: Товариство “Знання”, 1986. – 48 с.
3. Лозова В. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. – Х.: “РЦНІТ”, ХДПУ ім. Г.С.Сковороди, 2000. – 175 с.
4. Мойсеюк Н. Педагогіка. Навчальний посібник. – К.: “КДНК”, 2001. – 608 с.
5. Тимошенко Т. Стимулирование познавательной деятельности учащихся на нетрадиционных уроках. – Белгород: БГУ, 1997. – 110 с.

Піддубна Н.

ЕМОЦІЙНА СФЕРА ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У даній статті висвітлюється значення розвитку емоційно-почуттєвої сфери для життєдіяльності дітей, аналізуються та обговорюються результати експертного оцінювання особливостей емоційного розвитку учнів 1–3 класів.

Ключові слова: *емоції, емоційний стан, емоційний розвиток, експертна оцінка, емоційне неблагополуччя.*

Постановка проблеми. Втілення в життя Закону України «Про освіту» та Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті обумовило активне реформування системи середньої освіти. Разом з тим, на фоні цих прогресивних змін у системі загальноосвітнього навчально-виховного процесу розвитку емоційної сфери школярів не завжди приділяється достатньо уваги на відміну від їх інтелектуального розвитку. Однак, як справедливо вказували Л.Виготський та О.В.Запорожець, тільки узгоджене функціонування цих двох систем може забезпечити успішне виконання будь-яких форм діяльності. Про це ж писав і К.Ізард, стверджуючи, що емоції енергетизують і організують сприймання, мислення та дію [2]. Емоції, як суб'єктивне відношення людини до світу, переживаються як задоволення або незадоволення потреб. В.Квінн відмічає, що емоції та почуття стимулюють людину діяти або що-небудь змінювати [3].

Проблема психічного та емоційного розвитку молодших школярів – одна з фундаментальних проблем сучасної дитячої та вікової психології. Дослідження цієї проблеми поряд з науковим знанням представляє і практичний інтерес, оскільки воно спрямоване на рішення багатьох